

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Валерія Годіон – аспірант кафедри англійської філології Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: лінгвостилістика, емпіричні методи дослідження в лінгвістиці.

УДК 811.161.2:81'373.2

ТОПОНІМИ В САТИРИЧНОМУ РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА «ГАЗЕЛІ БІДНОГО РЕМЗІ»

Олена ГОРБАЧ (Кам'янець-Подільський, Україна)

У статті аналізуються особливості функціонування авторських топонімів у сатиричному романі В. Даниленка «Газелі бідного Ремзі», з'ясовані їхня семантико-стилістична роль у оригінальній композиції твору.

Ключові слова: літературна ономастика, топонім, топонімічний простір, топос, ойконім, хоронім, гідронім.

This article analyzes the peculiarities of author's place names in the satirical novel by V. Danilenko "Gazelle poor Ramsey". Their semantic and stylistic role in the original composition of the novel is found.

Keywords: literary onomastics, place name, place-space, topos, oykonim, oronim, hydronym.

Топоніми посідають друге місце після антропонімів у ономастичному просторі художнього тексту й виконують низку стилістичних функцій. Як зауважує Ю. Карпенко, функції географічних назв у художній літературі досить різноманітні й не зводяться тільки до вказівки місця [3:19]. Він також стверджує, що стилістичні можливості топонімічних назв не є нульовими, а в деяких текстах топоніми належать до основних засобів створення стилістичного забарвлення [3:19].

Г. Лукаш вважає, що поетичні топоніми як засоби реалізації мистецького задуму створюють семантичне поле щодо системи дійових осіб. Вони або безпосередньо стосуються життя героя, вказують на координати його місцеперебування, або служать орієнтирами в існуванні другорядних осіб [2: 8].

З'явилась низка праць, присвячених загальним і жанровим проблемам топоніміки художнього твору. З-поміж них праці Ю. Карпенка, Г. Лукаш, І. Маруніча, Т. Немировської, О. Сколоздри, М. Фененка, О. Фонякової та інших. Учені-ономасти досліджують питання доцільності введення географічних назв до мовленнєвої палітри художніх текстів, умови перетворення топонімів на дієвий поетичний прийом у віддзеркаленні національної мовно-художньої картини світу, вплив онімної лексики на особливості авторського стилю. Проте проблеми художнього топосу в структурі сатирично-гумористичного літературного тексту порівняно з антропоніміконом вивчені ще не достатньо.

На нашу думку, географічні назви у творах сатирично-гумористичного спрямування не лише визначають просторову картину художнього тексту, а й є експресивно та стилістично насиченими й виражають індивідуальний авторський стиль.

Топонімікон сатиричного роману В. Даниленка «Газелі бідного Ремзі» ще не був об'єктом наукових студій, тому це зумовило актуальність нашої розвідки.

Мета статті – встановити й охарактеризувати типові особливості авторських літературних топонімів, їх виражальні можливості та сатиричний потенціал.

Сатиричний роман майстра української літератури Володимира Даниленка «Газелі бідного Ремзі» – блискуча пародія на українську ментальність, політику та сучасний світовий порядок. Автор зображує події часів влади Леоніда Кучми [1: 2].

Проаналізувавши фактичний матеріал, ми можемо констатувати, що топонімікон сатиричного роману В. Даниленка досить різноманітний і неоднорідний. У тексті фіксуємо реально-географічні топоніми й ірреальні, авторські, які вводяться письменником відповідно до концепції та жанрово-стилістичної особливості твору.

Основу топонімікону становлять авторські літературні топоніми, зокрема літературні хороніми – *Гюлістан, Західні Курилівці, Євросоюз*; ойконіми – *Шпендівка, Бандюгівка, Малі Кліщі, Попільня, Велика Вольниця, Мокляки*; урбаноніми – *Куряча вулиця, улица Міра* та гідроніми – *море Криз, озеро Снів, море Холоду, море Достатку, затока Роси*, які вжиті з неприхованою сатиричною метою.

В. Даниленко вустах головного героя Ремзі дає характеристику кожній із номінованих географічних назв твору. Крізь призму поглядів Ремзі читач має змогу подивитися на сучасні топонімічні об'єкти відсторонено, очима представника цілком відмінної цивілізації. Письменник для більшого гумористичного ефекту, замінює власне українські топоніми тюркізмами. Це спостерігається в номінації країни, в якій опинився Ремзі, – *Гюлістан*. Водночас столицю цієї країни він іменує реально-географічною українською назвою *Курилівці*, яка не відповідає

номінованому нею об'єктові. Ми вважаємо, що цілком очевидні паралелі між Гюлістаном і Україною, та Курилівцями й Києвом. Сам Ремзі відзначає: «Країна гяурів та її головне місто Курилівці такі химерні, наче вийшли з хроніки Ібн ал-Факіфа «Книга про великі міста й дивні країни» [1: 46]. Сарказм спостерігаємо й у іншому визначенні «Гюлістан – країна, в якій чоловікам живеться важко, якщо в Кримському ханстві хан має чотири дружини, то в Гюлістані чоловік може мати тільки одну жінку, яка виконує в його житті роль чотирьох дружин» [1: 163].

Усі міста в країні Гюлістан Ремзі називає Курилівцями. Це дивує інших героїв й простежується в полілозі Гопкала, Пришибея та Ремзі:

- Цікаво, чому Ремзі села запам'ятовує, а всі міста називає Курилівці? – запитав Гопкало.
- Що й Пятихатки – Курилівці?! І Бердичів – Курилівці?! – витріщився Пришибей.
- Курилівці, – відповів я, – але менші [1: 112].

Письменник так показує домінуючу, на нашу думку, роль села в розвитку суспільства й країни та вказує на критичний стан урбанізації в Україні.

В. Данилеко вміло обіграє різноманітні анекдотичні ситуації, що виникають при зустрічі різних культур та уявлень, які проявляються не лише у вчинках героїв, а й у мові. Наприклад, мандруючи до Львова, який Ремзі називає Західними Курилівцями, Ремзі спостерігає, що «В Західних Курилівцях всі полюбляють політику, бо стіни в кав'ярні «Ноїв ковчег», де ми обідали, були обклеєні газетами, і це було зроблено до ладу, ніби так і має бути». Топоніми із загальноживаним суржиком, чи із влучними діалектно-простомовними зворотами галичан, також виконують стилістичну функцію. Прослідковуємо це в розмові двох героїв у Західних Курилівцях:

- Скажіть, мілейшій, як пройти на вулицю Міра?
- Тут немає такої вулиці, – неприємно відповів пузань.
- Ну как там она у вас називаєца?
- Степана Бандери.
- Так как пройти на вулицю Бендери?
- Москалям нема що робити на вулиці Степана Бандери, - відповів той.
- Шо ви, я совсем не тот, за кого ві мене приймаєте. Я с Дебальцево [1: 215].

Для увиразнення негативних рис головного персонажу роману Сарихана «Газелі бідного Ремзі» письменник влучно використав авторські гідроніми в абсурдній ситуації, коли Сарихан хотів купити ділянку на Місяці. Усі авторські топоніми семантично мотивовані.

- І хто це купує? – підозріло глигнув на нього Сарихан.
- В основному люди схильні до романтики і вільнодумства. У нас є чудові діляночки на узбережжі моря Криз. Будете жити через тин із Юлькою.
- А можна в іншому місці. Мені від Юлі і тут нема місця.
- Є гарні діляночки біля моря Достатку і затоки Роси. А ще ось незайнята ділянка в Карпатах.

- Не в Карпатах – не. – Щоб мене якийсь вуйко повісив на смереці, що відмолюю гріхи в Печерській Лаврі, а не у Володимирському соборі чи на Аскольдовій Могилі...

- Є пристойна ділянка з гарним красвидом біля моря Холоду, – не вгавав Жомплек.

- Розкішна ділянка Місяця біля озера Снів. Є ділянка біля кратерів Доппельмайєра і Зільберилага.

- Не, – скривився Сарихан, – підозрітельні якісь фамілії [1: 74].

Комічного ефекту допомагає досягнути східна риторика, що проявляється в мові Ремзі, – вона або спантелічує його співрозмовників, або їх одразу ж підкупляє. Глибоко пронизана сарказмом сцена між Ремзі та його співрозмовницею, мешканкою Криму, про номінацію географічних назв цієї території. Він, як корінний житель Кримського ханства, дивується назвам сучасних міст і мотивацією їх номінувань: «Мені здається, що сучасний Крим – це велика осляча кошара» [1: 399].

- Не впізнаю Крим, – розвів руками я. – Де Каос Лимен, що перекладається, як чарівна гавань? Де Карасубазар, Біюк-Онлар, Курман-Кемельчі? І звідки тут узялися два села з однаковою назвою Фрунзе? Що за дивні назви Тилове, Передове, Фронтове, Оборонне, Резервне, Танкове, Победне, Геройське, Краснофлотське, Генеральське. А Верхня Кутузовка і Нижня Кутузовка?

- Це ж видатний полководець! Прієхал Кутузов бить французов.
- Хіба він жив у Криму
- Да какая різниця, де він жив?
- А чому Чирик став Чапаєвим?

- Бо Чирик схоже на «черв'як». А Чапаєве – стільки в ньому нежності і душевної теплоти, – заворкувала Зоя-ханум.

- Чому ж тоді Стурень перейменували на Серень? – розгубився я.
- Тому що так краще звучит.
- Але чому в Криму аж п'ять Веселих?
- Бо про це писав ще Тарас Шевченко: «А у селах, у Веселих, і люди веселі» [1: 401].

Поряд із авторськими топонімічними новотворами В. Даниленко доцільно використовує реальну топонімію – *Кривий Ріг, Бровари, Полтава, Росія, Польща Ірландія, Труханів острів, Маріїнський парк, Європейська площа, Інститутська, Шовковична, Грушевського, Банкова та ін.* Як зауважує М. Новикова, «звернення до реальної топографії, актуалізація географічного простору сприяє утворенню значних стилістичних конотацій, відповідної експресії та чіткому окресленню художнього простору» [4: 64]. Усі реально-географічні топоніми в романі «Газелі бідного Ремзі» є складниками метафори («Англія сховалася під водою» [1: 182]); метонімії («Польща – то є гонор Європи, а Європа без гонору – то Росія без ракет, а Молдова без баклажанів» [1: 183], «Росія год тила водку» [1: 183]); оксиморона «Україну і Мозамбик об'єднує прекрасне колоніальне минуле, яке робить дипломатичні зв'язки наших держав особливо зворушливими» [1: 289]); парадоксу (*Тож нехай наша велика ріка Дніпро вливається у велику ріку Лімпопо* [1: 289]); риторичного запитання («Про що мріє Франція?» [1: 181]); порівняння («Кримські гори схожі на вим'я» [1: 386]); фразеологізму («Нью-Орлеан змис з лиця Землі, як Содом і Гоморру» [1: 433]).

Сатирична конотація досягається В. Даниленком через поєднання різних стилів мовлення, використання діалектизмів, калькування в процесі номінації географічної назви: *Милян, Колюмбія, Юкрейн, маде ін Чайна, Америка.*

Отже, топонімічний пласт роману В. Даниленка є виражальним компонентом його сюжетно-образної структури й відтворює інтенції автора та його героїв. Усі топоніми тісно переплітаються із сатиричними інвективами твору, сприяють розкодуванню авторських задумів, впливають на ідейно-тематичну композицію роману. В. Даниленко найпродуктивніше послуговується авторськими топонімічними одиницями для показу паралелей між сучасною Україною та державою, в якій опинився головний герой Ремзі.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Даниленко В. Газелі бідного Ремзі / В. Даниленко. – Львів: ЛА «Піраміда», 2008. – 488 с.
2. Лукаш Г. П. Ономастикон прозових творів В. Винниченка : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. П. Лукаш. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.
3. Карпенко Ю. А. Стилистические возможности топонимических названий / Ю. О. Карпенко // Літературна ономастика: збірник статей. – Одеса: Астропринт, 2008. – С. 19-22.
4. Новикова М. Л. Хронотоп как отстраненное единство художественного времени и пространства в языке литературного произведения / М. Л. Новикова // Филологические науки. – 2003. – № 2. – С. 60-69.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Горбач – аспірант кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Наукові інтереси: літературна ономастика, лінгвістичний аналіз художнього тексту.

УДК 811.161.2'42:82-94

УКРАЇНСЬКЕ ШІСТДЕСЯТНИЦТВО ЯК ДИСКУРС ТА ЙОГО МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНЕ ВИВЧЕННЯ

Альона ЗАДОРЖНА (Харків, Україна)

Стаття присвячена дослідженню літературного дискурсу українських шістдесятників та особливостям його вивчення в сучасному мово- й літературознавстві. Здійснено огляд провідних лінгвістичних та літературознавчих праць, присвячених дисидентському дискурсу, виділено основні аспекти та напрями таких досліджень. Окреслено коло наукових проблем, які потребують дальшого опрацювання.

Ключові слова: українське шістдесятництво, дискурс, літературний дискурс, мемуаристика, мова мемуаристики, мова поезії, мова публіцистики.

The article deals with the literary discourse of Ukrainian authors of the 1960s and the peculiarities of its study in modern linguistics and literary criticism. The overview of basic linguistic and literary works on dissident discourse is done; the main aspects and areas of research of a kind are highlighted. The range of scientific problems that require further study is outlined.

Key words: Ukrainian authors of the 1960s, discourse, memoirs, language of memoirs, publicistic language, poetic speech.

Дискурс у сучасній лінгвістиці розглядається як багатоаспектне та поліфункціональне явище, тісно пов'язане з вимірами когнітивної та комунікативної лінгвістики, етнопсихології, лінгвофілософії, соціології тощо. Пильна увага до цього поняття пояснюється необхідністю